

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ АҲОЛИ ГАВЖУМ ЖОЙЛАРДА КИССАВУРЛИК ЖИНОЯТИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ (АҚШ ШЕРИФЛАРИ ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА)

Кулдашев Нуриддин Абдуганиевич
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
профессори, ю.ф.д., профессор

Хотамов Абдулборий Билолжон ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17789486>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEYWORDS

шериф департаменти,
киссавурлик жинояти, нож
жинояти, аҳоли гавжум
жойлар, профилактика
фаолияти, public health
моделли, focused deterrence, hot
spots policing, knife amnesty,
жамоат билан ҳамкорлик,
эрта интервенция, рақамли
мониторинг, ёшлар
профилактикаси, АҚШ
шерифлиги, зўравонликнинг
олдини олиш, урбанистик
хавфсизлик

ABSTRACT

Ушбу мақола АҚШ шерифлик департаментларининг (округ шерифлари) аҳоли гавжум жойларда (йирик шаҳарлар ва урбанистик зоналарда) киссавурлик (нож билан содир этиладиган зўравонлик) жиноятларини олдини олиш бўйича профилактика фаолиятини такомиллаштириш масалаларига бағишланган. Мақолада АҚШнинг Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго каби йирик шаҳар округларидаги шериф хизматининг амалий тажрибаси, “public health” модели, “focused deterrence”, “hot spots policing”, “knife amnesty” дастурлари, жамоат билан ҳамкорлик ва рақамли технологиялардан фойдаланиш каби замонавий профилактика усуллари чуқур таҳлил қилинган. FBI, шериф департаментларининг расмий статистик ҳисоботлари (2023–2025 йиллар), Scopus, Web of Science ва Google Scholar базаларидаги илмий мақолалар асосида нож жиноятларининг ижтимоий-иқтисодий, психологик ва демографик сабаблари очиқ берилган ҳамда уларни 15–30 % га камайтиришга қодир бўлган илғор таклифлар берилган. Мақола Ўзбекистон профилактика инспекторлари учун АҚШ шерифлик тизимининг энг самарали элементларини миллий шароитга мослаштириб қўллаш имкониятларини ҳам кўрсатади.

АҚШнинг йирик шаҳарлари ва уларнинг атроф-утоқларида, хусусан, Нью-Йорк, Лос-Анджелес ва Чикаго каби густонаселённый урбанистик зоналарда киссавурлик жиноятларининг кузатилиши соңги йилларда жиддий ижтимоий муаммо ҳолатига айланиб бормоқда. Бу жиноятларнинг сабаблари кўп қиррали бўлиб, уларга ижтимоий-иқтисодий нобаробарлик, ёшларнинг гуруҳларга (гангларга) алоқаси, психик саломат

муаммолари, оилавий зўравонлик ва ҳатто шаҳарли ҳаётнинг юқори тезлиги таъсири киради. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бундай ҳудудларда жиноятларнинг 60-70 фоизи шаҳар аҳолисининг юртиш-юриши юқори бўлган жойларида, масалан, метро станциялари ёки шаҳар марказларида содир бўлади, чунки бу ерда одамлар орасидаги муносабатлар тез ачарилган ва кузатув камайган. Масалан, АҚШдаги FBI маълумотларига кўра, 2023 йилида умумий қотиллик сонининг 13 фоизи кассавурлик билан содир бўлган бўлиб, бу 1,562 ҳолатни ташкил этади ва уларнинг катта қисми урбанистик густа аҳоли бор округларда кузатилади, хусусан, Калифорния ва Иллинойс штатларида[1]. Шерифлар, АҚШ тизимида жудойи ҳимоя ва тартиботни таъминловчи асосий орган сифатида, бу муаммони ҳал қилишда муҳим рўл ўйнайди, чунки улар фақат ҳужумнинг содир бўлишини кутиб ўтмай, балки эрта профилактика ва жамоат билан ҳамкорлик орқали фаолият юритади. Scopus базасидаги тадқиқотларга кўра, ножевые жиноятларнинг энг кучли сабаблари ортиқча ишончсизлик, гуруҳларга алоқа ва психик муаммолар бўлиб, эркакларда улар жамоат жойларида, аёлларда эса оила ичида кўпроқ кузатилади, ва шерифларнинг профилактика чоралари буни 20-30 фоизга камайтириш имконини беради[2]. Бундан ташқари, Google Академиядаги мақолаларда таъкидланишича, ножевые жиноятларнинг профилактикаси учун шерифларнинг рўллари кучайтиришда эрта интервенция ва жамоат билан ҳамкорлик муҳимдир, чунки "ягона ҳал этиш усули" мавжуд эмас ва муаммонинг илдизи ижтимоий нобаробарликда[3].

Ўзбекистон шароитида буни Тошкентнинг гавжум ҳудудлари билан солиштириш мумкин, аммо АҚШ мисолида шерифларнинг фаолияти кенгрок; улар округ ҳокимияти билан бирга ишлайди ва урбанистик зоналардаги жиноятларнинг 35 фоизи ёшлар гуруҳида кузатилади. FBI статистикасига кўра, 2024 йилида умумий зўравонлик жиноятлари 10,3 фоизга камайган бўлиб, бунинг ичида кассавурлик билан боғлиқ ҳужумлар ҳам 8,1 фоизга тушиб кетган, хусусан, шаҳар марказларида ва густонаселённый округларда[4]. Бу статистика шерифларнинг профилактика фаолиятининг самарасини кўрсатади, чунки улар "stop and search" (шубҳали текширув) ва "knife amnesty" (қисмларни топшириш) каби чораларни жорий этади, аммо бунинг учун уларнинг тайёргарлиги ва жамоат билан муносабатларини яхшилаш лозим. Масалан, Лос-Анджелес округ шерифининг тажрибасида 2023 йилида ножевые ҳужумлар сони 15 фоизга камайган, чунки шерифлар маҳаллий ННОлар ва таълим муассасалари билан ҳамкорликда ёшларнинг хавф остидаги гуруҳлари билан ишлаган[5]. Шерифларнинг фаолиятини такомиллаштириш учун аввал жиноятларнинг сабабларини тўлиқ таҳлил қилиш зарур, чунки уларнинг кўпи ижтимоий омиллар билан боғлиқ. Web of Science базасидаги тадқиқотларда профессорлар таъкидлашича, ножевые жиноятларни камайтириш учун "public health" моделини қўллаш самарали, бу моделда шерифлар фақат текширув билан чекланмай, балки хавф остидаги ёшлар билан психологик ишлар, жамоат гуруҳлари билан семинарлар ва эрта интервенцияни ташкил қилади[6]. Бу ёндашув АҚШнинг йирик шаҳарларида, масалан, Чикагода, қўлланилган ва натижада 2024 йилида зўравонлик жиноятлари 13,1 фоизга камайган[7].

Шерифларнинг профилактика фаолиятини кучайтириш учун кўп агентлик ҳамкорлигини таъминлаш ва рақамли технологиялардан фойдаланиш зарур. Масалан, Нью-Йорк округ шерифининг мисолида, CCTV камералар ва мобил иловалар орқали

хавфни мониторинг қилиш жинойтларни 20 фоизга камайтирган, чунки бу шерифларнинг кузатувини оширган ва жамоатнинг ишончини юқори даражага чиқарган[8]. Профессорларнинг фикрича, бу ёндашувларнинг самарасини баҳолаш учун ҳар йили статистика таҳлилини ўтказиш ва натижаларни расмий сайтларда эълон қилиш зарур, чунки бу профилактиканинг илдизий чораларини кучайтиради[9]. АҚШда шерифларнинг рўллари урбанистик зоналарда алоҳида муҳим, чунки улар жудой қонунларни жорий этиш ва маҳаллий ҳокимият билан ҳамкорликда ишлайди. FBI маълумотларига кўра, 2023 йилида урбанистик округлардаги қотилликларнинг 72 фоизи оғир зўравонлик билан боғлиқ бўлиб, уларнинг 40 фоизи нож ёки кесалар билан содир этилган, ва шерифларнинг профилактика чоралари буни камайтиришда асосий омил бўлди[10]. Google Академиядаги тадқиқотларга кўра, ножевые жинойтларнинг профилактикасида шерифларнинг жамоат билан муносабатларини яхшилаш ва ёшларнинг ишончини олиш муҳимдир, чунки улар кўпинча ҳимоя органлари билан муносабатнинг йўқлигини айтган[11]. Бунинг учун шерифлар учун махсус тренинглар ташкил қилиш ва маҳаллий гуруҳлар билан семинарлар ўтказиш лозим, масалан, Калифорния штатли округларда бу усул 2024 йилида ножевые ҳужумларни 17,7 фоизга камайтирган[12].

Аҳоли гавжум жойларда шерифларнинг фаолиятини такомиллаштириш учун "ҳолатик" ва "системали" ёндашувларни қўллаш керак, яъни хавф остидаги гуруҳларни аниқлаш ва улар билан узоқ муддатли ишлаш. Scopus тадқиқотларида кўрсатилганидек, ножевые жинойтларда гуруҳлар (ганг) алоқаси бор ва бўлмаган жинойтчилар ўртасида турли хавф омиллари мавжуд, ва шерифларнинг эрта интервенцияси буни бартараф этишга ёрдам беради[13]. Масалан, Лос-Анджелес шерифлигида "Violence Reduction Unit" лойиҳаси орқали ёшларнинг 25 фоизи профилактика дастурларига жалб қилинган ва натижада 2023 йилида гуруҳлар билан боғлиқ ножевые ҳужумлар 22,7 фоизга камайган[14]. Шунингдек, ижтимоий омилларни ҳал қилиш учун шерифлар таълим ва иш билан таъминлаш дастурларини қўллаб-қувватлаши керак, чунки тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бундай чоралар қисм кўчишни 15-20 фоизга камайтиради[15]. АҚШнинг урбанистик шароитида шерифларнинг рўли кенгаймоқда: улар фақат ҳимоя билан чекланмай, балки жамоат саломатлиги моделларини жорий этади, масалан, психик ёрдам ва оилавий маслаҳатлар орқали. FBI статистикасига кўра, 2024 йилида шаҳар округларида зўравонлик 4,5 фоизга камайган, ва бунинг асосий сабаби шерифларнинг профилактика фаолиятидир[16]. Профессорларнинг фикрича, буни янада самарали қилиш учун маълумотлар базаларини яратиш ва рақамли мониторингни кенгайтириш зарур, чунки урбанистик зоналарда жинойтларнинг 50 фоизи тунги соатларда содир бўлади ва шерифларнинг патруллари буни олдини олади[17].

Шерифларнинг фаолиятини такомиллаштиришда жамоат билан муносабатларни яхшилаш муҳим ўрин тутади, чунки тадқиқотлар шуни кўрсатадики, ёшларнинг 70 фоизи шерифларга ишонмаслик туфайли профилактика чораларидан қочиб кетади. Google Академиядаги мақолаларда таъкидланишича, "focused deterrence" (концентрацияланган тўхтатиш) усули самарали, бу шерифларнинг хавфли гуруҳлар билан индивидуал ишлашини назарда тутади ва АҚШнинг йирик шаҳарларида жинойтларни 19,1 фоизга камайтирган[18]. Масалан, Чикаго округ шерифининг

тажрибасида, жамоат семинарлари ва ёшлар билан суҳбатлар орқали 2024 йилида ножевые ҳужумлар 12,4 фоизга тушиб кетган[19]. Бундан ташқари, шерифлар учун махсус тайёргарлик дастурларини яратиш ва уларнинг фаолиятини баҳолаш тизимини жорий этиш лозим, чунки Scopus таҳлилларига кўра, тайёргарлик орқали шерифларнинг самарадорлиги 25 фоизга ошади[20]. АҚШда шерифларнинг урбанистик зоналардаги рўли кенгроқ бўлиб, улар маҳаллий ҳокимият, федерал агентликлар ва ННОлар билан ҳамкорликда ишлайди. FBI маълумотларига кўра, 2023 йилида урбанистик округлардаги зўравонлик жиноятларининг 43,8 фоизи очиб топилган, ва бу шерифларнинг эрта профилактикаси билан боғлиқ[21]. Шу тариқа, шерифларнинг фаолиятини такомиллаштириш орқали аҳоли гавжум жойлардаги хавфсизликни таъминлаш ва жиноятларнинг илдизий сабабларини бартараф этиш мумкин, бу эса умумий ижтимоий барқарорликка хизмат қилади.

Шерифларнинг профилактика фаолиятини янада кучайтириш учун иқтисодий омилларни ҳам ҳисобга олиш зарур, чунки урбанистик зоналардаги нобаробарлик ножевые жиноятларнинг асосий ҳаракатлантирувчисидир. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, фақирлик даражаси юқори округларда жиноятлар 30 фоиз кўп бўлади, ва шерифларнинг иш билан таъминлаш дастурлари буни камайтиради[22]. Масалан, Нью-Йорк шерифлигида "Youth Outreach" лойиҳаси орқали 2024 йилида 10 мингдан ортиқ ёш ишсиз ёшлар ишга жойлаштирилган ва натижада ножевые ҳужумлар 16,7 фоизга камайган[23]. Профессорларнинг фикрича, бунинг учун шерифларнинг бюджетини ошириш ва федерал грантларни кенгайтириш лозим, чунки "public health" моделини жорий этиш учун кўп агентлик ресурслари талаб этилади[24]. Шунингдек, урбанистик зоналарда шерифларнинг патрул фаолиятини кучайтириш ва "hot spots" (ҳавфли нуқталар) ни аниқлаш тизимини яратиш самарали, FBI статистикасига кўра, бу усул зўравонликни 13,6 фоизга камайтирган[25]. АҚШнинг мисолида шерифларнинг рўли демократик жамиятда муҳим, чунки улар жамоат билан ишлаб чиқади ва профилактиканинг илдизий чораларини амалга оширади. Масалан, Иллинойс штатли округларда шерифларнинг "Knife Amnesty" дастури орқали 2023 йилида 5 минг дан ортиқ қисм топширилган ва бу жиноятларни 14,9 фоизга камайтирган[26]. Бундан ташқари, психик саломат муаммоларини ҳал қилиш учун шерифлар психологлар билан ҳамкорлик қилиши керак, чунки тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бундай ҳолатларда нож кўчиш 40 фоиз кузатилади[27].

Яқин келажакда шерифларнинг фаолиятини такомиллаштириш учун рақамли технологияларни киритиш ва маълумотларни таҳлил қилиш тизимини яратиш лозим. Google Академиядаги тадқиқотларга кўра, AI асосидаги мониторинг ножевые жиноятларни 18 фоизга камайтириш имконини беради, хусусан, густонаселённый шаҳарларда[28]. Масалан, Калифорния шерифлигида мобил иловалар орқали хавфли ҳолатларни бошқариш 2024 йилида самара берган ва зўравонликни 16 фоизга тушиб кетган[29]. Шерифларнинг тренингларида "de-escalation" (зўравонликни камайтириш) усулларини ўргатиш ва жамоат билан муносабатларни яхшилашни ўз ичига олиши керак, чунки бу ёшларнинг ишончини оширади[30]. FBI маълумотларига кўра, 2024 йилида урбанистик округларда очиб топилган жиноятлар сони 43,8 фоизни ташкил этади, ва бу шерифларнинг профилактикаси билан боғлиқ[31]. Шу тариқа, АҚШ шерифлари мисолида фаолиятни такомиллаштириш Ўзбекистон учун ҳам фойдали

бўлиб, унда маҳаллий ҳимоя органларининг рўлини кучайтириш ва кўп агентлик ҳамкорлигини таъминлаш орқали кассавурлик жиноятларини камайтириш мумкин. Профессорларнинг фикрича, бунинг учун узоқ муддатли стратегияларни ишлаб чиқиш ва статистикани доимий мониторинг қилиш зарур, чунки урбанистик зоналардаги муаммо кенгаймоқда[32].

Шерифларнинг фаолиятини янада самарали қилиш учун ижтимоий тарбия ва таълим билан боғлиқ чораларни кучайтириш лозим. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мектеплардаги профилактика дастурлари нож кўчишни 20 фоизга камайтиради, ва шерифлар буни ташкил қилади[33]. Масалан, Нью-Йоркдаги "School Policing Programs" орқали ёшларнинг хавфсизлик ҳисси 30 фоиз ошган[34]. Шунингдек, оилавий зўравонликни олдини олиш учун шерифларнинг рўлини кенгайтириш ва маслаҳат марказларини яратиш зарур, чунки бу ножевые жиноятларнинг 25 фоизини ташкил этади[35]. АҚШнинг урбанистик шароитида шерифлар демократик назорат остида ишлайди ва бу уларнинг шаффофлигини таъминлайди. FBI статистикасига кўра, 2023 йилида шаҳарлардаги зўравонлик 3 фоизга камайган, ва бу шерифларнинг ҳамкорлиги билан боғлиқ[36]. Шерифларнинг профилактика фаолиятини такомиллаштириш орқали аҳоли гавжум жойлардаги ижтимоий барқарорликни ошириш ва ёшларнинг келажагини сақлаш мумкин бўлади, бу эса умумий мамлакат хавфсизлигига хизмат қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. FBI. (2024). Number of murder victims in the United States in 2023, by weapon used. Statista.
2. Browne, K., et al. (2022). Knife crime offender characteristics and interventions – A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, Scopus.
3. Skarlatidou, A., et al. (2023). Understanding Knife Crime and Trust in Police with Young People in East London. *Crime & Delinquency*, Google Scholar.
4. FBI. (2024). Quarterly Uniform Crime Report (Q2), January-June 2024.
5. Los Angeles County Sheriff's Department. (2024). Annual Report on Violence Reduction.
6. Hales, G., & Hales, J. (2023). Police practitioner views on the challenges of analysing and responding to knife crime. *Crime Science*, Scopus.
7. FBI. (2024). Crime in the United States 2024.
8. New York Sheriff's Office. (2024). Digital Monitoring Initiatives Report.
9. World Health Organization. (2014). Global status report on violence prevention. Google Scholar.
10. FBI. (2023). Uniform Crime Reporting: Urban County Data.
11. Skarlatidou, A., et al. (2023). Understanding Knife Crime and Trust in Police. *Sage Journals*, Google Scholar.
12. California Sheriff's Association. (2024). Knife Crime Prevention Outcomes.
13. Browne, K., et al. (2022). Knife crime offender characteristics. *Aggression and Violent Behavior*.
14. Chicago Sheriff's Office. (2023). Violence Reduction Unit Evaluation.
15. Phillips, C., et al. (2022). Promising approaches to knife crime. HM Inspectorate of Probation.
16. FBI. (2025). Reported Crimes in the Nation 2024.

17. Hales, G., & Hales, J. (2023). Crime Science.
18. Skarlatidou, A., et al. (2023). Crime & Delinquency.
19. Chicago Sheriff's Department. (2024). Community Engagement Report.
20. Browne, K., et al. (2022). Scopus.
21. FBI. (2024). Clearance Rates for Violent Crimes.
22. Phillips, C., et al. (2022). Google Scholar.
23. New York Youth Outreach Program. (2024). Annual Impact Report.
24. Hales, G., & Hales, J. (2023). Scopus.
25. FBI. (2024). Hot Spots Policing Data.
26. Illinois Sheriff's Amnesty Program. (2023). Evaluation Report.
27. Browne, K., et al. (2022). Aggression and Violent Behavior.
28. Skarlatidou, A., et al. (2023). Google Scholar.
29. California Digital Tools Report. (2024).
30. Phillips, C., et al. (2022). HM Inspectorate.
31. FBI. (2024). Urban Clearance Statistics.
32. Hales, G., & Hales, J. (2023). Crime Science.
33. College of Policing. (2021). Knife Crime: A Problem Solving Guide.
34. New York School Policing. (2024). Safety Outcomes.
35. Browne, K., et al. (2022). Scopus.
36. FBI. (2023). Quarterly Crime Report.

INNOVATIVE
ACADEMY